

ARTUR GAŁKOWSKI
Uniwersytet Łódzki
e-mail: agalkowski@uni.lodz.pl

DOI: <http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST.60.20>

Onomastica LX, 2016

PL ISSN 0078-4648

O LIMNONIMACH JEZIORO SZCZUTOWSKIE I URSZULEWSKIE ORAZ O INNYCH TOPONIMACH NA POJEZIERZU DOBRZYŃSKIM

Słowa tematyczne: limnonimy, hydronimy, toponimy, *Jezioro Szczutowskie*, *Jezioro Urszulewskie*, *Szczutowo*, *Urszulewo*, ziemia dobrzyńska

WPROWADZENIE

Według definicji geohydromorfologicznej jeziora to zbiorniki o średnicy minimum 0,5 km, zajmujące przestrzeń śródlądową, wypełnione wodą słodką, co nie odbiega od ogólnego wyobrażenia o fizycznych właściwościach tego typu akwenów.

Jeziora są nie tylko elementem pejzażu naturalnego, ale w dużym stopniu również cywilizacyjnego, spełniając określone funkcje w życiu społeczności, która ma z nimi stały kontakt. Potwierdzeniem takiego kontaktu i znaczenia jeziora w kulturze jest zasób słownictwa związanego z eksploataowaniem akwenu (przede wszystkim z rybołówstwem), jego stanem fizycznym i biologicznym, użytkowaniem rekreacyjnym itp. Do tego zasobu wchodzi bogata leksyka w warstwie apelatywnej (nazwy różnych gatunków roślin i zwierząt, narzędzi, konstrukcji, czynności), ale także w warstwie proprialnej, geonimicznej, w tym zarówno nazwy określające samo jezioro (limnonimy¹), jak i jego części, pobliskie miejscowości, teren zagospodarowany i niezagospodarowany.

Limnonimy w kontekście komunikacyjno-kulturowym mogą uchodzić za makrotoponimy². Indywidualizujące nazwy toni i części nabrzeża zaś — za mikrotoponimy (w tym mikrohydronimy), głównie ze względu na ich niewielki

¹ Termin wywodzony od gr. λίμνη ‘jezioro’, także jako rdzeń pojęcia *limnologia* (zob. np. Sobolewski i in., 2014). Według niektórych ujęć mógłby on również wskazywać na nazwę morza lub zatoki (por. Bučko, Tkačova, 2012, s. 112), ale nie traktowałbym jego zakresu tak szeroko (por. też Balkanski, Cankov, 2010, s. 229).

² Uznaję je jednocześnie za makrohydronimy, jakkolwiek w zasięgu makrohydronimii znajdują się głównie nazwy mórz i oceanów (por. Wolnicz-Pawłowska, 2014, s. 112–113). Aspekt makrotoponimiczny limnonimów wynika z ich ponadlokalnego użycia, zapisów geograficznych (np. na mapach) oraz obecności w kompendiach, katalogach, encyklopediach (zob. np. Choiński, 2006).

zasięg, ograniczony do lokalnej wspólnoty, czasami zawężonej do określonych grup społecznych (np. rybaków, kłusowników, pływaków). Tego typu toponimy rzadko wchodzą do obiegu administracyjnego, z wyjątkiem nazw miejscowości położonych tuż nad jeziorami bądź derywatów odmikrotoponimicznych, np. w miejscowej odonimii.

W niniejszym artykule omówię limnonimy współcześnie określające dwa blisko siebie położone akweny: *Jezioro Szczutowskie* (JSz) i *Jezioro Urszulewskie* (JU) oraz powiązane z nimi motywacyjnie nazwy miejscowości: *Szczutowo* i *Urszulewo*, wraz z przykładami toponimii odnoszącej się do okolicznych obiektów, w tym dwóch innych ojkonimów (*Blizno* i *Słupia*), pozostających nie bez związku z historycznymi i alternatywnymi nazwami obydwu jezior, dziś już nieużywany.

CHARAKTERYSTYKA JEZIORA SZCZUTOWSKIEGO I URSZULEWSKIEGO

Oba jeziora leżą w obrębie historycznej ziemi dobrzyńskiej, do 1973 r. w dawnym pow. rypińskim, obecnie w pow. rypińskim (woj. kujawsko-pomorskie, zachodnia część JU) i sierpeckim (woj. mazowieckie, wschodnia część JU i całe JSz). Włączanie terytorium związanego z Jeziorem Szczutowskim i częściowo Urszulewskim do Mazowsza jest nieścisłością w identyfikacji kulturowej tego skrawka dawnej ziemi dobrzyńskiej, mającej odrębny status historyczny. Faktem jest jednak, że w przeszłości był to teren pogranicza (skraj Księstwa Mazowieckiego i Królestwa Polskiego graniczący z Prusami w państwie zakonu krzyżackiego; kraniec Mazowsza prawobrzeżnego, zwanego również północnym albo płockim), począwszy od XIV w. cel napływu ludności, zakładającej wokół jezior osady³.

JSz i JU usytuowane są na wschodnim krańcu Pojezierza Dobrzyńskiego, w środkowym dorzeczu dolnej Wisły, między Drwęcą od strony zachodniej, Wisłą od południowej i Skrwą od wschodniej. Pojezierze Dobrzyńskie określane jest jako „pomost pojezierny”, łączący Kujawy z Pojezierzem Mazurskim (Marszelewski, 2001, s. 5). Zajmuje łącznie 2993 km², w jego skład wchodzi 127 jezior o powierzchni większej niż 1 ha, blisko 50 jezior nie przekracza 5 ha, niewiele ponad 50 zajmuje obszar o wielkości 10–50 ha, 19 z nich — ponad 50 ha. JU jest największe — ma 293,1 ha; dane z początku XX w. wskazywały na około 310 ha (Lencewicz, 1925, s. 67), ale jednocześnie należy do najpłytszych: średnia głębokość wynosi 2,7 m, maksymalna — 6,2 m. JSz jest trzy razy mniejsze; jego powierzchnia wynosi 97,2 ha, głębokość średnia — 2 m, maksymalna — 3.

³ Więcej na temat historii tego terenu i całej ziemi dobrzyńskiej zob. Krajewski, 2006.

W odróżnieniu od większości jezior Pojezierza Dobrzyńskiego JU i JSz (razem z nieodległym Jeziorem Skrwileńskim) kwalifikowane są jako jeziora sandrowe (w obrębie sandru Skrwy). Powstały w wyniku powolnego wytopienia się lodowca zalegającego na terenie położonym stosunkowo wysoko względem innych jezior Pojezierza, tj. na 119 m n.p.m. (JU) i 119,6 m n.p.m. (JSz). Różnica wysokości i inne uwarunkowania hydrologiczne powodują, że wody między jeziorami przepływają od JSz do JU ciekami podskórnymi oraz około 250-metrową strugą w zadrzewionym pasie torfowisk łączącym akweny (struga przepływa pod dawnym traktem, dziś drogą wojewódzką nr 560 Sierpc–Rypin, tworząc w tym miejscu meandry zakrętów wymuszone wzajemnym usytuowaniem jezior).

Linia brzegowa JU to ponad 11 km, JSz — około 7 km. Obydwa jeziora mają kształt rynnowy. Ich brzegi są łagodne. Od strony zachodniej kraniec JSz i niemal cały odcinek JU łączy się z lasem porastającym Równinę Urszulewską. Od strony wschodniej teren przechodzi w lekkie wyniesienia i doliny. Grunty wokół jeziora mają strukturę piaszczysto-żwirową. Pierwotnie były to ziemie o niskiej wartości agrarnej (potocznie kwalifikowane jako „piachy”, ale także nieurodzajne i niewysychające sapy). Takie podłoże jest typowe dla charakterystycznej dla tego obszaru równiny sandrowej (Szczechowicz, 2012, s. 12).

Jeziora są częścią krajobrazu chronionego Przyrzecza Skrwy Prawej. Na JU obowiązuje strefa ciszy. Do tych warunków przystosowana jest infrastruktura turystyczno-letniskowa jeziora. Obydwa akweny są terenem pływającym. Poruszają się po nich łódki, kajaki, rowery wodne, mniejsze żaglówki. Na JU organizowane są cyklicznie zawody surfingowe. Wokół jezior, przede wszystkim JU, funkcjonują ośrodki wczasowe oraz przystanie z plażami i pomostami⁴.

NAZWY JEZIOR, ICH WARIANTY I PODSTAWY ETYMOLOGICZNE

Fizyczna ewolucja obydwu akwenów wskazuje, że pierwotnie był to jeden zbiornik, którego nazwy nie znamy. Obecne miana obydwu jezior mają rodowód odtoponimiczny. Limnonim *Jeziro Urszulewskie* pochodzi od nazwy miejscowości *Urszulewo* (gm. Skrwilno), położonej nad jego północno-zachodnim krańcem; *Jeziro Szczutowskie* — od nazwy wsi *Szczutowo* (gm. loco), położonej wzdłuż całego odcinka jeziora, również po stronie zachodniej. Szczególnie w przypadku drugiej nazwy (*Jeziro Szczutowskie*) jej postać formalna i powiązanie lokalizacyjno-przynależnościowe jest bezdyskusyjne.

⁴ Więcej na temat obydwu jezior zob. Choiński, 2006; Jańczak (red.), 1997; Lencewicz, 1925; Marszlewski, 2001; Sobolewski i in., 2014; Szczechowicz, 2012; Tyburski, 2011.

Trudność sprawia jednak objaśnienie ojkonimu *Szczutowo*. Etymologia jego podstawy naprowadza na kilka hipotez, o których szczegółowo w dalszej części artykułu. Może być to nazwa powielona i skądinąd charakterystyczna, ponieważ na terenie ziemi dobrzyńskiej, i tylko tu, występują dwie inne miejscowości tak samo nazwane (*Szczutowo* w pow. brodnickim, gm. Górzno, oraz *Szczutowo* w pow. golubsko-dobrzyńskim, gm. Radomin, woj. kujawsko-pomorskie). W odniesieniu do pierwszej (gm. Górzno) odnotowuje się zapis historyczny z 1325 r. *Suchowo*⁵, być może ze staropolską grafią (*s = sz* lub nawet *szcz*), co niekoniecznie wskazywałoby na apelatyw *suchy* w podstawie etymologicznej. A. Wróbel (2005, s. 49) podaje, że *Szczutowo* spod Górzna wzmiankowane było już w 1239 r.; nazwa wsi, podlegającej parafii w Świdziebni, jest poświadczona w zapisach z XVI w. jako: *Czatouo* (1451), *Sczuthowo* (1508, 1564), *Schutovo* (1570) (tamże).

Podstawa hydronimu *Jeziro Urszulewskie*, notowanego wcześniej jako *Jeziro Urszulewo* lub *Orszulewo* (zob. TKKP oraz SG, t. 7, s. 604), czyli w formie ponowionej z nazwy wsi, sprowadza się do imienia *Urszula* (*Orszula*), od którego pochodzi ojkonim *Urszulewo* (hist. *Orszulewo*). Jak podają źródła (SG, tamże, oraz t. 13, s. 820) miejscowość została tak nazwana na cześć Urszuli z rodu Sieprskich (Sierpskich), powiązanego w szczególności z Sierpcem. Według rejestrów poborowych z 1564 r. Urszula Sieprska była właścicielką Urszulewa. Forma *Orszulewo* w funkcji ojkonimu lub limnonimu była używana wymiennie z wersją *Urszulewo*, a nawet dominowała jeszcze na początku XX w., ale jest de facto wtórna wobec konstrukcji z nagłosowym *u* (*o* było pierwotnie wymawiane jak ścieśnione *ó*; por. Hrabec, 1958, s. 330). Dziś utrzymuje się wyłącznie nazwa *Urszulewo*, sięgająca, jak się okazuje, historycznego oryginału⁶; podobnie *Jeziro Urszulewskie*, nie *Orszulewskie*.

Sierpecka ziemianka była również właścicielką *Szczutowa*. Wspomniane rejestry wskazują na żyjącego tu w XVI w. „Bartłomieja, poddanego Urszuli Sierpskiej” na 1 łanie, karcznię i trzy zagrody (SG, t. 11, s. 871). W 1789 r. obydwie wsie, *Szczutowo* i *Urszulewo* (wraz z *Cieszewem* lub *Ciessewem*, czyli istniejącą do dziś miejscowością o nazwie *Cisse*), weszły w posiadanie benedyktynek z klasztoru sierpeckiego i niejkiej „pani Broniewskiej” (tamże)⁷.

⁵ Zob. SHG, s. 392, www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?q=Suchowo&d=0&t=0 (dostęp: 15 XI 2015).

⁶ Por. mapę WIG z 1935 r., sporządzoną dla okolic Sierpca, PAS 37, SŁUP 29, http://mapywig.org/m/WIG_maps/series/100K/P37_S29_SIERPC.jpg (dostęp: 7 XI 2015).

⁷ W SG błędnie zapisano to szlacheckie nazwisko. Należy się domyślać, że chodziło o panią Bromirską, a konkretnie: Mariannę z Bromirskich Waśniewską. Rodzina Bromirskich odziedziczyła kilka wsi na północ od Sierpca, wśród nich właśnie *Szczutowo* (zob. Sierpc. Studia i materiały, 1972, s. 62 i 71; por. A. Bartoszewicz, H. Bartoszewicz, 2012, s. 136; Górzyński, 2006, s. 625).

Przynależność kościelną Urszulewa i Szczutowa notuje również mapa Perthéesa (1784). Jak podaje legenda do mapy, obydwie miejscowości (Szczutowo częściowo) leżały we „włościach duchowych” pod jurysdykcją „Paniien Benedyktyniek Sieprskich”. Miejscowość *Urszulewo* zapisana jest na mapie Perthéesa jako *Orzulewo*, co jednak winno być odczytywane jako *Orsulewo*, *Or-szulewo* ewentualnie *Or-żulewo*. W podobnej formie, tj. *Orzalewo* (z *-u-* zamiast *-a-*), miejscowość ta występuje na dziewiętnastowiecznej mapie niemieckiej (Reymann i in., 1806). Może to być efekt „przepisywania” mapy i rejestrowania ewidentnych zniekształceń.

Toponim *Urszulewo* wraz z limnonimem *Jeziro Urszulewskie* jest podstawą innych geonimów w regionie, mianowicie makrotoponimu *Równina Urszulewska*, drymonimu⁸ *Lasy Urszulewskie* i mikrohydronimu *Urszulewka*, nazwy strugi wypływającej z jeziora po jego wschodniej stronie, dopływu Skrwy. *Urszulewka* z pewnością nie jest hydronimem powstałym wcześniej niż toponim *Urszulewo* oraz hydronim *Jeziro Urszulewskie* (podawana jest w wykazie nazw standaryzowanych, zob. NGP, s. 303)⁹.

Przyjąć natomiast trzeba inną nazwę jeziora (być może połączonego jeszcze z dzisiejszym Jeziorem Szczutowskim), której poświadczenie widnieje w czasopiśmie botanicznym z 1895 r.: „In lacus *Ilupie v. Orszulewskie*” (Triest, 1988, s. 52). Rozumieć należy, że w zapisie *Ilupie* jest pomyłka; winno być „In lacus *Slupie v. Orszulewskie*”. Nazwa *Jeziro Slupie* wywodziłaby się od nazwy miejscowości *Slupia*, leżącej po stronie wschodniej jeziora, ewentualnie bezpośrednio od leksemu *slup*.

Na mapie Perthéesa (1784) *Slupia* została umiejscowiona po zachodniej stronie jeziora. Wygląda to na kartograficzną pomyłkę, ale nią być nie musi, ponieważ według legendy mapy tak sytuowana *Slupia* ma status rumunku (w tym wypadku podlegającego miejscowości Urszulewo lub innej, np. właściwej *Slupi*, która na mapie nie została oznaczona)¹⁰.

Nazwa *Slupia* pochodzić może, jak wiele podobnie nazywanych miejscowości w Polsce, od apelatywu *slup*, oznaczającego również w staropolszczyźnie słupek jako taki, ale także pał, pień, drzewo sprowadzone do tartaku (zob. Kowalczyk, 1992, s. 29). Wyrażałoby to związek motywacyjny z miejscem (puszczą), w któ-

⁸ Terminu *drymonim*, wywodzonego od grec. δρυμός ‘las’, używam w odniesieniu do nazw własnych lasów.

⁹ Ciek bywa też nazywany *Strugą Urszulewską* (zob. Szczechowicz, 2012, s. 13). U L. Krupńskiego (1938) otrzymał on miano *struga Maciczna*, co raczej wyraża jego funkcję hydrograficzną niż obowiązującą nazwę własną (autor mógł pomylić Urszulewkę z kanałem łączącym obydwie jeziora).

¹⁰ Miejscowość *Slupia*, podobnie jak *Urszulewo*, *Szczutowo* i *Blizno*, wymieniana jest w „Wykazie osad na ziemi dobrzyńskiej w latach 1775–1789”.

rym Słupia (wieś i rumunek) została założona. Na uwagę zasługuje też to, że w rejonie dawnego pow. lipnowskiego i rypińskiego wyrazem *słup* określano specjalny rodzaj bali używany do budowy domów, zagród i stodół, a także żurawie przy studniach¹¹. Apelatyw *słup* mógł też występować w terminologii rybackiej. M. Rudnicki (1955, s. 122) wspomina o słupach „do łowienia ryb, szczególnie węgorzy”. W tym samym polu leksykalnym sytuuje się także termin *słupia* w znaczeniu ‘sadze rybackie’, czyli zestawy sieci lub skrzyń do chowu i magazynowania ryb (zob. tamże). Dopatruję się związku motywacyjnego między tymi wyspecjalizowanymi denotatami archaizmów *słup* i *słupia* a limnonimem *Jeziro Słupie* oraz ojkonimem *Słupia* (por. Kowalczyk, 1992, s. 33–34). Postawić tu trzeba ponadto hipotezę wywodzącą wiele nazw typu *Słupia* i podobnych od apelatywu *słup* wskazującego na ‘słup graniczny’ lub ‘drogowy’ (tamże, *passim*). Jak zauważa E. Kowalczyk (s. 40), *Słupia* znad JU leży w połowie drogi między Sierpcem i Rypinem (Starorypinem). Nazwa może mieć zatem związek ze słupami przydrożnymi, które znaczyły bieg szlaków wzdłuż jeziora lub występujące na nich udogodnienia, np. groble na podmokłym terenie. Wszystkie hipotezy potwierdzają kulturową motywację tego ojkonimu.

Potwierdzone historycznie nazwy dzisiejszego Jeziora Szczutowskiego również skłaniają do omówienia kilku istotnych faktów onomastycznych. Według wielu źródeł, w tym map, jezioro nosiło alternatywną nazwę *Blizno* (w innych zapisach także: *Blisno*, *Blizne* lub *Bliźnie* oraz *Bliźnieńskie* bądź *Blizieńskie*; zob. Załuski, 1909, s. 51). Wszystkie warianty powiązane są z toponimem *Blizno*, nazwą miejscowości leżącej po wschodniej stronie jeziora. Jeszcze po drugiej wojnie światowej limnonim *Jeziro Blizno* używany był w dokumentach administracyjnych. Hipotetycznie nazwa *Jeziro Blizne* lub *Bliźnie* mogła być pierwotną nazwą JSz. Człon *Blizno* w nazwie *Jeziro Blizno* jest ponowiony z nazwy wsi, notowanej od XV w.

W „Opisie ziem zamieszkałych przez Polaków...” czytamy:

Wyższe Mazowsze, w zachodniej części między rzekami Drwęcą i Skrwą, jest dość urozmaicone pod względem ukształtowania powierzchni; obszar ten jest porznięty moczarowatymi dolinami rzecznoimi i zagłębieniami jeziornymi. Suchsze wyniosłości, sterczące wśród moczarów, służyły dawniej za cmentarzyska. W niektórych zaś jeziorach spotykamy mnóstwo przegniłych pałów dębowych, wbitych w dno, co dowodzi istnienia budowli nawodnych. I tutaj widać ślady zanikania jezior: jezioro *O r s z u l e w s k i e* i *B l i ź n i e* tworzyły niegdyś jedno wielkie jezioro; obecnie są podzielone torfowiskiem (Gloger i in., 1905, s. 71; wyróżnienie A. G.).

Przymiotnikowa forma *Bliźnie* prawdopodobnie mogłaby pochodzić wprost od apelatywu i oznaczać pierwotnie jezioro ‘bliskie’ lub ‘bliźniacze’ — jeśli tak, to niewątpliwie chodzi tu o ‘bliskość’ lub ‘bliźniaczość’ wobec sąsiadującego

¹¹ Zob. np. opis nieruchomości majątku Gójsk koło Szczutowa w obwieszczeniu o wystawieniu go na sprzedaż w „Dodatku II. do numeru 10ego Dziennika Urzędowego Gubernii Płockiej. w Płocku dnia 27 Lutego (10 Marca) 1860 roku” (s. 229–236).

i większego JU. Jest to dopuszczalna hipoteza, zbieżna jednocześnie z etymologią ojkonimu *Blizno* (zob. NMPol, t. 1, s. 216)¹².

Inne nazwy obydwu jezior, poza formami odtoponimicznymi wyrażającymi przynależność lokalizacyjną, nie są notowane. Tego typu relacyjność (nazwa jeziora od nazwy miejscowości nad nim leżącej) jest charakterystyczna dla większości współczesnych limnonimów Pojezierza Dobrzyńskiego, co zauważał już W. H. Gawarecki (1825, s. 33).

Obydwa limnonimy umieszczone zostały w ESHP: pod nazwą wspólnie obowiązującą, *Jeziro Szczutowskie*, zgodnie z TKKP, ale także jako *Jeziro Szczutowo* oraz *Jeziro Blizno*¹³; *Jeziro Urszulewskie* odnotowane zostało również jako *Urszulewo* i *Słupie*, zgodnie z ustaleniami przytoczonymi w niniejszym opracowaniu¹⁴.

TOPONIMIA WOKÓŁ JEZIORA SZCZUTOWSKIEGO I URSZULEWSKIEGO

Wokół obydwu jezior, nie licząc nazw najważniejszych ośrodków wiejskich (*Szczutowa* i *Blizna* wobec JSz oraz *Urszulewa* i *Słupi* wobec JU), wskazać można inne toponimy, w tym ojko- i anojkonimy wciąż funkcjonujące lub historyczne, świadczące o dynamice i specyfice nazewnictwa tego rejonu. Chodzi głównie o formy, które utrzymują się w obiegu komunikacyjnym, administracyjnym i kartograficznym.

Na podstawie map WIG (1935)¹⁵, TKKP (1839), Perthéesa (1784), przywoływanych dotąd dokumentów historycznych i stanu aktualnego¹⁶, odnotować można kilkadziesiąt toponimów określających obiekty położone wzdłuż zachodnich odcinków JSz i JU. Od południa po północ, poza *Szczutowem* i *Urszulewem*: *Hermany* i *Jeleniec* wraz z hist. *Kolonią Jeleniec* (około 2 km od JSz), *Ciapienica* (około 1,5 km od JU; hist. również *Czapienica*, gw. *Ciumpienica*), *Boruchy* (oko-

¹² Jezioro o nazwie *Blizno* leży również na Suwalszczyźnie (gm. Nowinka). Wymienia je „Regestr sPisania Iezior Ie Kro. M. ku Niewodnichwu Grodzienskiemu y Przelomskiemu nalieżących, ... Roku 1569” (Falk, 1976, s. 109). Etymologia podsuwalskiego *Jeziro Blizno* wraz z mniejszym obok leżącym *Bliz(i)enkiem* oraz rzeczką *Bliznicą* (dziś *Blizną*) miałyby bardziej złożoną postać niż *Blizno* w ziemi dobrzyńskiej. Znaczenia ‘blisko leżące jezioro’ i w tym przypadku jednak się nie wyklucza, wskazując na bliskość tego niedużego akwenu wobec jeziora Wigry (tamże, s. 111).

¹³ Zob. ESHP, <http://eshp.ijp-pan.krakow.pl/search/results/338223> (dostęp: 9 V 2016). Panu mgr. Pawłowi Swobodzie z Instytutu Języka Polskiego PAN dziękuję za udostępnienie materiałów z ESHP dotyczących JSz i JU jeszcze przed ich publikacją.

¹⁴ Inne omówione warianty limnonimu *Jeziro Urszulewskie* zob. ESHP, <http://eshp.ijp-pan.krakow.pl/search/results/361516> (dostęp: 9 V 2016).

¹⁵ Por. przypis 6.

¹⁶ Dodatkowe źródła to np. Górzyński, 2006, oraz spis miejscowości ziemi dobrzyńskiej w: Szewczyk, 1987, s. 106–113.

ło 0,5 km od JU; hist. również *Boruch*), *Kozi Borek* (kraniec północny JU; hist. *Koziborek*), hist. *Kolonia Urszulewo* (nieopodal Urszulewa), *Rumunki Skudzawy* (oddalone o około 1 km od północnego krańca JU). W kierunku południowym wzdłuż wschodniego odcinka jezior, poza *Bliznem* i *Słupią*: *Baba* (około 1 km od JU), *Dziki Bór* (około 2 km od JU), hist. *Gąsiorowy Mostek* (około 2 km od JU), *Karlewo* (sięgające JU; hist. *Karolewo*, gw. *Karliwo*), hist. *Bialebrzegi* (tuż nad JU w kierunku krańca południowego), hist. *Kolonia Blizno* (nad JSz), *Blizno* (nad JSz; hist. *Blizne*), hist. *Puszcza Blizieńska* (w pobliżu Blizna), hist. *Kordulewo* (około 2 km od JSz; również jako *Korbulewo*), *Dąbkowa Parowa* (gw. *Dumbkowa Parowa*, niecały 1 km od południowego krańca JSz z rumunkami pod nazwą *Smolne Piece*), *Cisse* (około 1,5 km od JSz, z osadami *Cisse-Gajówka*, *Podcisse*, *Cisse Rumunki*; hist. *Cise*, *Budy Cissie*, *Cisze*, *Cisze Rumunki*, *Cisewo*, *Ciszewo*), hist. *Biele* (około 2 km od JSz w kierunku południowym; również jako *Biel* lub *Na Biel*).

Wiele tych nazw określa osady i tereny, które pierwotnie miały status rumunków (gw. *romunki* lub *rumonki*)¹⁷, charakterystycznych dla ziemi dobrzyńskiej form zasiedlenia na obszarach granicznych, często włączanych do miejscowości większych, które z nimi sąsiadowały. Powstawały one zazwyczaj w miejscu wykarczowania lub wypalenia części puszczy, osuszenia i wykorzystania leśnego bądź bagiennego terenu. Pozostawały koloniami lub częściami pobliskich wsi, niektóre od nich formalnie się oddzielały, tworząc niezależne administracyjnie osady¹⁸. Taki status miały np. *Hermany* i *Jeleniec* wobec *Szczutowa*, *Kolonia Jeleniec* wobec *Jeleńca*, *Boruchy* wobec *Urszulewa*, *Rumunki Skudzawy* wobec *Skudzaw* lub *Kolonia Blizno* wobec *Blizna*, *Smolne Piece* wobec *Dąbkowej Parowy* itd.¹⁹

Wśród nazw miejscowości leżących nieco dalej od obydwu jezior (w promieniu 3–6 km), ale na terenach, które wykazują związki geomorfologiczne z rozlewiskami i podmokłą puszcą oraz rozległym obszarem sandru, wymienić można ojkonimy: *Szczerby*, *Czumsk Duży*, *Czumsk Mały*, *Góry* (lub *Górki*), *Kosiory* i *Kujawy* (kwalifikowane również jako nazwy uroczysk), *Narty* (z częścią nazywaną *Jegle* lub *Jegllice*, dziś *Jegle Narty*, hist. także *Jeglije* oraz *Gliglije*, zob. Baraniuk, 2001, s. 75; por. Petrow, 1878, s. 7), *Grabal*, *Budziska*, *Podlesie*, *Agnieszkowo*, *Zawady-Przysiółek*, *Grędy*, *Zakosiory*.

W Lasach Urszulewskich dotąd istnieje równoległy do obydwu akwenów ciąg bagien, mokradeł i rozlewisk, świadczący o naturalnej strefie o charakterze limno-

¹⁷ Termin pochodzi od niem. *Räumung* ‘usuwanie, opróżnianie, przetrzebienie’. Na określenie tego typu osad używano również wyrażen: *budy*, *wybudowania*, *kolonia*, *folwark*, w innych regionach — *holendry*, *majdany*.

¹⁸ Więcej na temat rumunków w ziemi dobrzyńskiej zob.: Gałkowski, 2011; Szewczyk, 1981, s. 90; Zawodzińska-Bukowiec, 2014, s. 280–283.

¹⁹ Na 662 miejscowości w „Wykazie osad na ziemi dobrzyńskiej w latach 1775–1789” ponad 90 ma status rumunku lub obejmuje swym zasięgiem jakiś rumunek.

logicznym po wschodniej stronie jezior. Tego typu tereny, w tym poszczególne bagna („bagienka”) lub skupiska bagien oraz rejon je otaczający, lasy i łąki, noszą zindywidualizowane nazwy, wiele z nich jest wciąż w lokalnym użyciu. Odnotować tu można mikrotoponimy typu: *Suchorowiec* (bagna i część okolicznego lasu w drodze na Boruchy, położona wzdłuż łączących się ze sobą jezior); *Bilka* (podobna sytuacja fizjograficzna; teren sąsiadujący z Suchorowcem po zachodniej stronie JU); *Kuligi* (część łąki z bagnem typu „kaczeniec” na wysokości środkowego odcinka zachodniego brzegu JSz; nazwa również w postaci wyrażenia przyimkowego *Na Kuligach*); *Bakalarka* (sytuowana podobnie jak *Kuligi*, łąka z naturalnym zbiornikiem wodnym; także w wersji *Na Bakalarkę*); *Wyźlica Rozgard* (teren z trawami koszonymi zazwyczaj dopiero jesienią z powodu zalegających na nim wód, po zachodniej stronie JSz wzdłuż Starej Drogi, prowadzącej do dawnej leśniczówki w Szczutowie²⁰); *Rąbalina* (gw. *Rumbalina*, duży obszar łąk i pól uprawnych między Szczutowem a Jeleńcem, pierwotnie zalesiony i zabagniony); *Szalone Bagno* (teren z naturalnym zbiornikiem wodnym, na granicy lasu za Szczutowem w kierunku Jeleńca); *Parowy* (zagłębienia całkowicie lub częściowo wypełnione wodą w granicach Dąbkowej Parowy); *Wujkowe Bagno* (akwen leśny w kierunku Cissów).

Po stronie wschodniej obydwu jezior w odległości 3–7 km teren pierwotnie był bardziej dostępny, sandrowy, z rzadka z obszarami sapsu, mniej korzystnymi dla flory, a więc i dla upraw. Miejscowości w tej strefie od północy w kierunku południa noszą nazwy: *Otocznia*, hist. *Pod Otoczną*; *Zambrzyca*, hist. *Pod Zambrzycę*; *Gorzeń*; *Czarnia Duża*; *Czarnia Mała*; *Mierzęcin*; *Łukomka*; *Gugoły*, hist. *Gogoły*; *Gugoły-Paprotki*, hist. *Paprotki Gogoły*, *Paprotki Gugoły*, *Paprotki-Głogółów*; *Gugoły-Bryski*, hist. *Paprotki Bryski*, *Brzeski*; hist. *Paprotki-Kłobuki*; hist. *Paprotki-Ogonów*; hist. *Krzyżówki*; hist. *Żachowo* (właśc. *Żuchowo* lub *Żochowo*); *Mielechowe Siedliska*; *Stara Wola* (hist. *Starawieś* lub *Wola Paprocka*²¹ z *Budami* lub *Rumunkami Woleńskimi/Wolskimi*); *Białasy*, hist. *Wola-Białaski* oraz *Paprotki Bielaski* lub *Bielaski*; *Jaźwiny*; *Szzechowo*.

Wśród miejscowości nad JSz w źródłach historycznych wymieniana jest jeszcze co najmniej jedna — osada włościańska *Pustynia*, o powierzchni 2 morgów (około 0,6 ha), mająca jeden dom, 17 mieszkańców i — co ważne — kaplicę

²⁰ Leśniczy nosił nazwisko *Wyźlic*.

²¹ Nazwy miejscowości z członem *Paprotki* (przym. *paprocki*) wykazują związek z nazwiskiem szlacheckiego rodu z tych ziem — *Paprockich* h. Jastrzębiec. Jednym z najsłynniejszych jego przedstawicieli był Bartosz Paprocki (ur. ok. 1540 w Paprockiej Woli, obecnie Starej Woli k. Szczutowa, zm. 1614), polski, czeski i morawski heraldyk, pisarz, poeta, tłumacz, historyk, podczaszy dobrzyński (zob. np. Turowski, 1858). O poszczególnych wioskach należących do Paprockich informuje A. Biliński (1932, s. 130–131). A. Wróbel (2014, s. 122) w przypadku równobrzmiącego toponimu *Paprotki* (ziemia dobrzyńska, gm. Brzuze) utrzymuje, że nazwa pochodzi od antroponimu *Paprot*, ten zaś od czasownika *paprotać* ‘paplać’.

(SG 1880–1914, t. 9, s. 314). Z pewnością związana była z terenem po wschodniej stronie jeziora, na północ albo południe od Blizna (leżała nad „jeziorem Blizno”). Chodzi zapewne o obecny areał na lekkim wzniesieniu morenowym, zwany *Kościółkiem* lub *Wawrzonkiem* (gw. *Wawrzunek*), strefę między jeziorami, w której obrębie znajduje się drewniana kaplica św. Wawrzyńca o statusie kościoła filialnego parafii Szczutowo. Zgadzałby się „odludny” charakter miejsca²², jakkolwiek w SG mówi się o 17 mieszkańcach Pustyni. Raczej nie chodzi tu o członków wspólnoty pustelniczej, faktycznej lub tak postrzeganej, o której donosi tablica informacyjna przy kościele, a o przedstawicieli lokalnego społeczeństwa, w tym właścicieli domu i gospodarstwa („pustyni”) przy świątyni. Nie można jednak też wykluczać funkcjonowania nazwy *Pustynia* na określenie pustelni, ponieważ apelatyw *pustynia* mógł być używany właśnie w znaczeniu ‘eremu’. Za tezę o położeniu Pustyni na terenie zajmowanym przez „kościółek” św. Wawrzyńca, jego obejście i pobliską osadę z domostwem (zgadzałaby się wielkość obszaru w stosunku do stanu obecnego) przemawia dość jednoznacznie zapis „Księgi wizyt” parafii Gójsk z 1842 r., przypomniany w opisie L. Krupińskiego (1938; za Załuskim, 1909, s. 51):

Stara drewniana kapliczka św. Wawrzyńca urozmaica jednostajność pięknego, lecz dzikiego widoku lesistych i górzystych wybrzeży jeziora orszulewskiego, oraz płaskich, bezleśnych i bagnistych wybrzeży jeziora bliźnieńskiego, między którymi wije się szosa z Sierpca do Rypina, a tuż przy niej — owa kapliczka, nieco na wzgórzu, wystawiona w 1720 roku, jak wskazuje napis na belku — naderzwiami wiodącymi do zakrystji. Pobożność dawnych właścicieli wsi Blizno erygowała tę kapliczkę dla pustelników, którzy, mając sobie przy tem nadany domek, z przyległą łączką i ogrodem, bogobośnie prowadzili tu życie. Strzegli przy tym kaplicy, aby się nie stała łupem złych ludzi.

Dokument L. Krupińskiego wymienia jeszcze dwie inne nienotowane dzisiaj osady: rumunki *Słupia*, sytuowane w granicach obecnej Słupi lub po drugiej stronie JU (zgodnie z wcześniej omówionymi zapisami kartograficznymi), oraz rumunki *Świerczyny*, leżące wzdłuż pasa bliźnieńskiego JSz.

Szczegółowe objaśnienia etymologiczne cytowanych toponimów przekroczyłyby ramy tego opracowania, warto jednak zauważyć, że u podstaw wielu z nich leży motywacja związana z naturalnymi właściwościami terenu dzikiego i puszczańskiego, na którym powstały (por.: *Jeleniec*, *Jegle*, *Kozi Borek*, *Podlesie*, *Dziki Bór*, *Dąbkowa Parowa*, *Białebrzegi*, *Świerczyny*, *Czarnia*) oraz lokalnym krajobrazem kulturowym (por.: *Smolne Piece*, *Słupia*).

Aspekty te podkreśla również L. Krupiński (1938), wywodząc nazwę *Szczutowo* od apelatywu *szczucie*, co należy jednak uznać za próbę etymolo-

²² *Pustynią* nazywano odludny i nieurodzajny teren, ale także niezamieszkały dom lub wolno stojące zabudowania (inne kolokacje znaczeniowe zob. SW, *pustynia*, <http://poliqarp.wbl.klf.uw.edu.pl/pl/sloownik-warszawski/query/> (dostęp: 9 V 2016)).

gii ludowej, ale nie bez związku skojarzeniowego i kulturowego²³. Kronikarz notuje:

Nazwy miejscowości wywodzą się przeważnie od pierwotnego charakteru tej okolicy: np. Szczutowo — prawdopodobnie od *szczucie*, Słupia — drzewo na słupy, Dziki Bór, Dąbkowa Parowa, Grabal, Cisse, Modrzewie, Jeleniec, Borowo, Sosnowo, Wrzosa wskazują na to wyraźnie (Krupiński, 1938, s. 12; wyróżnienie AG).

Światło na interesujący mnie tu szczególnie ojkonom *Szczutowo* w kontekście limnonimu *Jeziorno Szczutowskie* może rzucać zapis ks. W. Załuskiego:

Szczutowo — to wieś starożytna i kościelna, gdyż już w 1415 roku nastąpiła nowa erekcja parafii *Szczutowo* przez Andrzeja na Gulczewie Gulczewskiego, kasztelana płockiego, dziedzica Szczutowa i Blizna, który darował kościołowi szczutowskiemu cztery włóki na Bliznie i ogród, blisko dworu położony i. t. p. [...] Kościół szczutowski w guberni płockiej, powiecie rypińskim, położony na równinie, tuż nad jeziorem Szczutowo, zwanem także Blizno, zajmujące około 200 morgów przestrzeni (1909, s. 51).

Autor ten odnosi się do Szczutowa wraz z parafią filialną w taki oto jeszcze sposób:

Starożytna ta wioska, jak i cała parafia gójska, licząca obecnie 3,700 dusz. po odłączeniu od niej w 1903 r. filji Szczutowo rozłożona jest pośród piasków, w części zupełnie nieurodzajnych, wśród oparzelisk, zarośli, torfowisk, w małej tylko części (s. 11).

Powstanie Szczutowa sięgałoby — według tych opisów — średniowiecza. Inne źródła potwierdzają, że parafia w Szczutowie została erygowana między 1396 a 1425 r. przez biskupa płockiego Jakuba z Korzkwi (zob. SGHZP, s. 233). Wymieniana jest jako *Szuthowo* w spisie parafii i należących do nich wsi z 1431 r. („Serenissimi principis super exactionem / pecunialem Regalem in disctrictu / Rypinensi Regestrum anno domini XXX primo (1431)”; za: Lubicz, 1893). Wieś, w całości lub częściowo (najczęściej w parze z Bliznem), przechodziła z rąk do rąk. Na przykład wiadomo, że w pierwszej połowie XV stulecia, w wyniku procesu z 1435 r., obydwu wsi zrzekła się ze swojego posagu Anna, córka Małgorzaty, wdowy po Sasinie Sieprskim. Przeszły one na rzecz jej stryjów „Andrzeja z Zakrzewa [Kościelnego] kanclerza płoc., Mikołaja z Brzozowa pkom. gost. i Piotra z Gulczewa” (tamże, s. 276). W 1510 r. Szczutowo wraz z Bliznem znalazło się w wianie zabezpieczonym dla żony Prokopa Sieprskiego Elżbiety („na ½ wsi Blizne i Szczutowo w z. dobrz.”, tamże, s. 185). Jego właścicielką była później wymieniana już Urszula Sieprska, córka Prokopa i Elżbiety, a następnie wsie przeszły do dóbr kościelnych i rządowych.

Nazwa miejscowości *Szczutowo* nad *Jeziorem Szczutowskim* pojawia się parokrotnie w rejestrach grodzkich i ziemskich Tek Dworzaczaka, m.in. w zapisach: z 1592 r. w formie *Sezutowo* [recte *Szczutowo*] razem z toponimami

²³ W tym kontekście A. Wróbel (2005, s. 49) naprowadza również na związek z bliżej nieobjaśnioną nazwą osobową *Szczuty* (od apelatywu *szczuty*?).

Blisznie (Blizne/Blizno) oraz Orsulewo (Orszulewo/Urszulewo): ½ Bliszniego, ½ Sezutowa, Orsulewo pus. (TD, inskr. 4238, nr 957); z 1612 r. w wariancie *Sczutowo: Orszulewo, Sczutowo os.*, w woj. płoc. (tamże, inskr. 2421, nr 1408); z 1618 r.: *Blizno i Sczutowo w zz. płoc. i dobrzyń.* (tamże, inskr. 94, nr 222); z 1624 r.: *Orszulewo, Sczutowo* (tamże, inskr. 3647, nr 173)²⁴. Zapisy z TD potwierdzają funkcjonowanie już w XVI–XVII w. nazwy w obecnym wariancie *Sczutowo* (obok *Blizna* i *Orszulewa*).

Wypada też zauważyć, że *Sczutowo* wymieniane jest na szlaku walk stoczonych podczas powstania styczniowego w 1863 r. (zob. np. Lissowski, 1938, s. 66 i nast.). Podobne odniesienia dotyczą Urszulewa, szczególnie zaś bitwy prowadzonej w lasach w okolicy Urszulewa między 9 a 10 lipca 1863 r. Określa się ją bitwą urszulewską (s. 117); ks. Lissowski nazywa ją również „potyczką powstańców z Moskalami pod Sczutowem Bliznem” (s. 107) lub „bitwą pod Sczutowem” (s. 116); wskazuje przy tym na pokonywanie przez powstańców i wroga „czumskich, sczutowskich i orszulewskich błotnistych i gęstych lasów, aż do jeziora orszulewskiego” (s. 109).

Nawiązując do zasygnalizowanego już problemu etymologicznego dotyczącego *Sczutowa*, a także limnonimu utworzonego od tego toponimu, można na koniec odnieść się do hipotezy przywołanej m.in. przez P. B. Gąsiorowskiego (2013, s. 126; por. SEMiG, s.v.), a mianowicie, że rdzeń tych nazw wywodzi się od apelatywu *szczudłek, szczudło* w znaczeniu ‘podpora, kula’. Jest to dość trudne do potwierdzenia, aczkolwiek *szczudłom* jako terminowi można przypisać popularność użycia w dawnym języku codziennym. W znaczeniu ‘kule’ słowo to występowało głównie w dialektach Małopolski i ziemi łódzkiej (por. Dejna, 1983, hasło *szczudła*). Na Śląsku oznaczało łyżwę oraz gonty do pokrywania dachu (MSGP, s. 276), na Mazowszu — nosidła do wody (AGM, s. 57)²⁵. Nie można tu także wykluczać *szczudeł* w znaczeniu ‘pale’ bądź ‘słupy’, czyli wytwory obróbki ręcznej lub tartacznej drzew, używane choćby do konstrukcji wznoszonych w jeziorze, np. podpór wbijanych w dno, na których rozciągało skoszony len do wyroszenia (wybielenia). Można się ponadto zastanawiać, czy podstawą toponimu *Sczutowo* nie jest słowo *szczutek* ‘prztyczek’, będące skądinąd przekształceniem fonetycznym *szczudłka* (SEMiG, s. 382) i możliwym źródłem przezwiska **Sczut(k)* lub *Sczutka*²⁶.

Warto wreszcie mieć na uwadze, że rdzeń nazwy miejscowej *Sczutowo* może mieć związek z wyrazem psł. dial. m. **ščutъ*, f. **ščuta* ‘łodyga, pęd z owocem,

²⁴ Dokumentację szczegółową zob. http://teki.bkpan.poznan.pl/index_regesty.html (dostęp: 8 XII 2015).

²⁵ Dziękuję za sugestię na temat dialektalnego użycia wyrazu *szczudła* prof. Irenie Jaros.

²⁶ Formy nienotowane w SSNO. Według danych AP (t. 5, s. 58) antroponim *Sczutka* wystąpił w 1510 r. na terenie Pomorza.

z szyszką; szyszka’, wtórnie ‘kość goleniowa, goleń’. Jak wynika z opracowania W. Borysia (2007, s. 291–295), kontynuanty **ščutъ/*ščuta* zostały zachowane w serbochorwackim, czeskim, dial. słowackim, dial. ukraińskim i jako zapożyczenie w węgierskim; nie wyklucza się ponadto ich odpowiedników bałtyckich, choć te są mniej oczywiste²⁷.

Nie można tu też pominąć bezpośredniej relacji między toponimem *Szczutowo* a antroponimem *Szczutowski*²⁸, przy czym dotyczy ona *Szczutowa* położonego w innej części ziemi dobrzyńskiej (zob. wyżej). O rodzie *Szczutowskich* ze *Szczutowa* (hist. par. Płonne, pow. rypiński) mówi się w opisie szlachty dobrzyńskiej (zob. Biliński, 1932, s. 182–184). Podkreśla się jednak, że ze *Szczutowa* pod Górzniem oraz *Szczutowa* pod Sierpcem „żadna rodzina *Szczutowskich* nie wyszła”, co nie znaczy, że z tymi miejscowościami nie mogła mieć powiązań, tym bardziej że była „licznie rozrodzona” (s. 182). U podstawy przedmiotowego limnonimu, toponimu i nazwiska jednego z rodów szlachty dobrzyńskiej występuje zapewne ten sam źródłosłów, dotąd niejasny, ale prowadzący do postawionych tu hipotez.

Najbardziej prawdopodobne wydaje się wiązanie etymologii nazwy *Szczutowo* ze źródłem antroponimicznym — od przezwiska **Szcūt(ka)*.

LITERATURA

- AGM — W. Doroszewski i in. (1974). Atlas gwar mazowieckich. T. 2, cz. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- AP — A. Cieślakowa (red.), H. Górny, K. Skowronek (współpr.) (2015). Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. T. 5. Kraków: IJP PAN.
- Balkanski, T., Cankov, K. (2010). Enciklopediâ na bŭlgarskata onomastika. Kŭm osnovite na bŭlgarskata onomastika. Veliko Tŭrnovo: Faber.
- Baraniuk, T. (2001). Legendy, podania i opowieści jeszcze pamiętane. Z prac młodzieżowych obozów etnograficznych. Rocznik Muzeum Mazowieckiego, 17, s. 69–83, http://mazowsze.hist.pl/38/Hacked_By_Ali_ShadowDz/818/2001/27477/
- Bartoszewicz, A., Bartoszewicz, H. (2012). Kartografia miast Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej do końca XIX wieku. Warszawa–Pułtusk: AGAD.
- Biliński, A. (1932). Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów. Studium historyczno-heraldyczne. Przejrzał i do druku przyg. Z. Wdowiszewski. Warszawa: Wyd. Kasy im. Mirowskiego–Instytut Popierania Nauki.
- Bučko, D., Tkáčova, N. (2012). Slovník ukrajinš’koï onomastičnoï terminologii. Harkiv: Ranok — NT.
- Choiński, A. (2006). Katalog jezior Polski. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- Dejna, K. (1983). Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego (SZ–U). Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, 29, s. 83–233.
- ESHPI — Elektroniczny słownik hydronimów Polski, <http://eshp.ijp-pan.krakow.pl/>

²⁷ Za naprowadzenie na trop **ščutъ/*ščuta* dziękuję prof. Krzysztofowi Witczakowi.

²⁸ Nazwisko notowane w 1510 r. na terenie Wielkopolski i Pomorza (zob. AP, t. 5, s. 58).

- Falk, K.-O. (1976). Regestr spisania jezior... roku 1569. *Acta Baltico-Slavica*, 10, s. 89–179.
- Gałkowski, A. (2011). O niektórych nazwach „duchem podszytych” w onimii polskiej, włoskiej i francuskiej. *Onomastica*, 55, s. 79–91.
- Gałkowski, A. (w druku). Litoralonymy i pelagialonymy w strefie Jeziora Szczutowskiego i Urszulewskiego.
- Gałkowski, A., Gliwa, R. (red.) (2014). Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna. *Microtoponymy and macrotoponymy. Preliminary problems*. Łódź: Wyd. UŁ.
- Gawarecki, W. H. (1825). Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej: z ryciną, i tabelą wykazującą obwodu lipnoskiego gminy, wsie, dymy, i dziedziców przez... Płock: nakładem i drukiem Karola Kuliga, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=16204&from=publication>
- Gąsiorowski, P. B. (2013). *Tradycja Mazowsza. Powiat sierpecki. Przewodnik subiektywny*. Warszawa: Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki.
- Głogier, Z. i in. (1905). Opis ziem zamieszkałych przez Polaków pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym, artystycznym, przemysłowym, handlowym i statystycznym. T. 2: Królestwo Polskie. Warszawa: nakładem „Gazety Polskiej”, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/publication?id=72582&tab=3>
- Górzyński, S. (wyd.) (2006). „Regestr Diecezjów” Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w koronie 1783–1784. Warszawa: Wyd. DiG.
- Hrabec, S. (1958). Jak brzmiało w XVI wieku imię *Urszuli* Kochanowskiej? *Onomastica*, 4, s. 327–331.
- Jańczak, J. (red.) (1997). *Atlas jezior Polski. T. 2: Jeziora zlewni rzek Przymorza i dorzecza dolnej Wisły*. Poznań: Bogucki Wyd. Naukowe.
- Kowalczyk, E., (1992). „Nazwy obronne” *Ślup, Samborza i Zawada* a zagadnienie obrony stałej ziem polskich w średniowieczu. Warszawa: Instytut Archeologii UW.
- Krajewski, M. (2006). Retrospektywa historiograficzna ziemi dobrzyńskiej. Dyskurs in statu quo ante et pro futuro. Rypin–Dobrzyń nad Wisłą: Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej.
- Krupiński, L. (1938). Monografia Gminy Szczutowo pow. rypińskiego. Warszawa, maszynopis przechowywany w archiwum Szkoły Podstawowej w Szczutowie, http://szczutowo.com.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=185:szczutowo-w-1938-r-monografia-gm-szczutowo-l-krupiskiego&catid=139:historia-miejscowociszczutowo&Itemid=235
- Lencewicz, S. (1925). Badania jeziorne w Polsce (*Recherches limnologiques en Pologne*). *Przegląd Geograficzny*, 5, s. 1–92.
- Lissowski, C., ks. (1938). Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej. Płock: nakład autora subsydiowany częściowo przez Radę pow. w Rypinie.
- Lubicz, R. (1893). Kilka zabytków języka staropolskiego. Cz. 5: Spis miejscowości w powiecie rypińskim z r. 1431. *Prace Filologiczne*, 4, s. 633–638.
- Marszałewski, W. (2001). *Jeziora Pojezierza Dobrzyńskiego*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK.
- MSGP — J. Wronicz i in. (red.) (2010). *Mały słownik gwar Polski*. Kraków: Wyd. LEXIS.
- NGP — Nazewnictwo geograficzne Polski. *Geographical Names of Poland. T. 1: Hydronimy. Hydronyms, cz. 1: Wody płynące, źródła, wodospady. Flowing Waters, Sources, Waterfalls*. Warszawa: GUGiK, 2006.
- NMPol — K. Rymut (red.). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. T. 1, 2004 [dodruk wyd. 1]. T. 2, 2001*. Kraków: IJP PAN.
- Perczyńska, N. (1975). Wybrane cechy składniowo-stylistyczne polszczyzny mówionej (na materiale gwary północnomazowieckiej wsi Szczutowo i okolic). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Perthées de, K. (1784). Mappa szczegulna Woiewodztwa Płockiego i Ziemi Dobrzyńskiej: zrządzone z innych wielu map meeyscowych tak dawniey iak i swiezo odrysowanych tudziez go-scincowych i niewatpliwych wiadomosci wszystko według regul geograficznych i obserwacyi astronomicznych. Paris: gravé par A. F. Tardieu, <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=406&from=publication>).
- Petrow, A. (1878). Lud ziemi dobrzyńskiej, jego zwyczaje, mowa, obrzędy, pieśni, leki, zagadki, przysłowia itp. Zebrał i ułożył... Zbiór Wiadomości o Antropologii Krajowej, 2, rozdz. 3, s. 1–182, www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=105610&from=publication
- Reymann, G. D. i in. (1806 [bis ca. 1889]). Reymann's Topographische Special-Karte von Deutschland und den angrenzenden Staaten. Glogau: Flemming. Berlin: Ernst Wilhelm Starck, www.deutschefotothek.de/documents/obj/90011133/df_dk_0011481_0065
- Rudnicki, M. (1955). *Shupia, Stupa*. Onomastica, 1, s. 121–127.
- SEMiG — S. Rospond (1984). Słownik etymologiczny miast i gmin PRL. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (1880–1914). T. 1–15. Warszawa: nakładem F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, http://dir.icm.edu.pl/Slovník_geograficzny/
- SHG — T. Jurek (red. ogólna). Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu, www.slovník.ihpan.edu.pl/search.php?id=25686&q=szczutowo&d=0&t=0
- Sierpc. Studia i materiały (1972). Płock–Sierpc: Towarzystwo Naukowe Płockie — Oddział w Sierpcu.
- SW — Słownik warszawski, <http://poliarp.wbl.klf.uw.edu.pl/pl/slovník-warszawski/>
- Sobierajski, Z. (1979). Nazwy toni rybackich jeziora Gopło. Studia Polonistyczne, 7, s. 159–170.
- Sobolewski, W. i in. (2014). Baza danych jezior Polski i jej wykorzystanie w badaniach limnologicznych. Lublin: Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS, http://atlas.limnologiczny.pl/pobieranie/Baza_jez_e-book.pdf
- SSNO — W. Taszycki (red.) (1965–1987). Słownik staropolskich nazw osobowych. T. 1–8. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szczechowicz, H. (2012). Administracja ziemi dobrzyńskiej w latach 1918–1939. Włocławek: Wydawnictwo PWSZ, <http://kpsc.umk.pl/Content/78320/administracja.pdf>
- Szewczyk, Ł. M. (1981). Dobrzyńskie nazwy części wsi z członem utożsamiającym *Rumunek//Rumunki*. Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska, 25 — Nauki Humanistyczno-Społeczne, 118, s. 63–97.
- TD — Teki Dworzaczka (2004). Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku. Regesty z wielkopolskich ksiąg grodzkich i ziemskich, ksiąg metrykalnych, gazet XVIII–XIX w. i testamentów, a także Zapisek Trybunału Piotrkowskiego. Kórnik–Poznań: Biblioteka Kórnicka PAN, http://teki.bkpan.poznan.pl/index_glowna.html
- TKKP — K. Rychter (oprac.) (1839). Topograficzna karta Królestwa Polskiego [Topografičeskaâ Karta Cartsva Pol'skogo]. Warszawa: Kwatermistrzostwo Generalne Wojska Polskiego, <https://polona.pl/item/3742198/1/>
- Triest, L. (1988). A Revision of the Genus *Najas* L. (*Najadaceae*) in the Old World. Brussel: Koninklijke Akademie voor Overzeese Wettenschappen, www.kaowarsom.be/documents/ME-SMOIRES_VERHANDELINGEN/Sciences_naturelles_medicales/Nat.Sc.%28NS%29_T.22,1_TRIEST,%20L._A%20revision%20of%20the%20genus%20Najas%20in%20the%20Old%20World_1988.PDF
- Turowski, K. J. (1858). Herbarz rycerstwa polskiego. Przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584. Kraków: nakładem Wyd. Biblioteki Polskiej.

- Ty b u r s k i, M. S. (2011). Jeziora i rzeki powiatu rypińskiego. Toruń: PWR.
- U r b a ń c z y k, S. (1984). Zarys dialektologii polskiej. Wyd. 7. Warszawa: PWN.
- W o l n i c z - P a w ł o w s k a, E. (2014). Makrotoponimy we współczesnym świecie. W: Gałkowski, Gliwa (red.), 2014, s. 105–115.
- W r ó b e l, A. (2005). Z dziedzictwa językowego Ziemi Dobrzyńskiej. O nazwach miejscowych Gminy Górzno [sic!]. W: R. Bartoszewski (red.), Z Dziejów Ziemi Dobrzyńskiej, 9. Dobrzyń nad Wisłą: Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, s. 9–54.
- W r ó b e l, A. (2014). Z dziedzictwa kulturowego, językowego w Ziemi Dobrzyńskiej. O nazwach miejscowych Gminy Brzuze [sic!]. W: R. Bartoszewski (red.). Z Dziejów Ziemi Dobrzyńskiej, 18. Dobrzyń nad Wisłą: Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, s. 87–135.
- Wykaz osad na ziemi dobrzyńskiej w latach 1775–1789, www.szpejankowski.eu/index.php/miejscowoci/171.html; oprac. za: Szczechowicz, 2012, s. 24–36.
- Z a ł u s k i, W., ks. (1909). Szkic monograficzny kościołów dekanatu rypińskiego djecezji płockiej. Płock: Druk. K. Miecznikowskiego, <http://kpbz.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=78527&from=publication>
- Z a w o d z i ń s k a - B u k o w i e c, K. (2014). Nazwy części wsi, przysiółków, osad i rumunków — nazwy terenowe czy miejscowe? (Na podstawie toponimów ziemi dobrzyńskiej). W: Gałkowski, Gliwa (red.), 2014, s. 279–288.

SUMMARY

ON THE LYMNONYMS *SZCZUTOWSKIE* AND *URSZULEWSKIE LAKE*
AND OTHER TOPONYMS IN THE DOBRZYŃSKIE LAKELAND

This article presents some cultural, historical and linguistic insights on the names of the Szczutowskie and Urszulewskie Lakes, both situated in the historical Dobrzyńskie Lakeland, today on the border between the Mazovian and Kuyavian-Pomeranian Voivodeships (the historical border between Polish and Prussian-Teutonic states). The author also takes into account the description of the local place and terrain names, showing a common relation with the natural landscape, in which the two lakes are immersed.

Key words: lymnonyms, hydronyms, toponyms, *Szczutowskie Lake*, *Urszulewskie Lake*, *Szczutowo*, *Urszulewo*, Dobrzyńskie Lakeland